

Slovo predstavnice izumirajoče vrste

Marija Javoršek (1939–2024) *Za seboj je pustila obsežen opus še neobjavljenih prevodov, ki čakajo na založnika*

Enajstega februarja se je poslovila prevajalka iz francoščine Marija Javoršek, zaslužna za prevode številnih ključnih del iz različnih obdobj francoske književnosti, kot so Racinove drame in Baudelaireve Rože zla. Poleg dramatike in poezije je prevajala tudi prozo. Za svoje delo je »prevajalka, ki je zlepa ne bo mogoče nadomestiti«, prejela Sovretovo nagrado in nagrado Prešernovega sklada.

NINA GOSTIŠA

»Z Marijo Javoršek smo izgubili mojstrico besede, veliko prevajalko, ki je formalno izbrušeno poezijo prevajala z neverjetno spretnostjo, poslušom in občutkom,« je o stovski kolegici, sočlanici Društva slovenskih književnih prevajalcev in svoji teti, ki ji je bila poezija najbolj ljuba, zapisala letošnja Jermanova nagajenka za Grenko-sladki eros Nada Grošelj.

Označila jo je za pripadnico izumirajoče, če ne zdaj že kar izumirajoče vrste; prevajalko, »ki je z velikim užitek, znanjem, veščino in pesniško tanko občutnostjo najraje slovenila starejša francoska pesniška besedila, spisana v strogih formalnih oblikah.«

Mojstrsko slovenjenje aleksandrinca

»Marijo Javoršek bi označila za predstavnico izumirajoče vrste zato, ker je imela nadarjenost in voljo, da je prevajala starejša pesniška besedila, opremljena z natančno metriko in rimami, in poustvarjala ne le njihovo vsebino, temveč

tudi formalni estetski učinek. Takih prevajalcev še najdemo nekaj v starejših generacijah, medtem ko se mlajši prevajalci, tudi taki, ki so sami pesniki, zvečinoma – čeprav ne vsi! – raje odločajo za sodobno poezijo z razvezano formo,« je nato Nada Grošelj pojasnila za Delo.

»Ta razvoj po svoje vzbuja skrb, ker se število prevajalcev, ki bi bili kos izzivom starejše in reglementirane poezije, krči; kot je omenil nagajeni pesnik in prevajalec Brane Senegačnik, ki ureja dve zbirki prevodne poezije pri založbi Družina, bi prav rad izdal prevod kakega Góngorovega dela, vendar ne ve za nobenega prevajalca iz španščine, ki bi lahko suvereno prevajal poezijo ali dramsko poezijo iz španskega zlatega veka (siglo de oro) v ustrezni obliki. Bojim se, da bo zdaj, po Marinijini smrti, nekaj podobnega obveljalo za dela francoskih klasicistov.«

Od teh je prevedla celoten Racinov opus, več kot deset dram Pierre Corneilla, Molièrovi igri Ljudomiznež in Amfitrion, pa tudi izbor La Fontainovih basni. Za prevod zbranih dram Jeana Racina je leta 1995 dobila Sovretovo nagrado, za prevod Corneillovih Političnih dram pa leta 2013 nagrado Prešernovega sklada. Tone Smolej je takrat v utemeljitvi zapisal, da je Marija Javoršek z izjemnim poslušom za klasicistično poetiko in rimsko zgodovinsko tematiko poustvarila vzdušje bratomorne vojne v Horacijju, nesmrtni cesarjevi monologe v Cini in politične dialoge v Pompejevi smrti. S pretanjenim pesniško spretnostjo – z jarnjskim enajstercem – je pod ovenila zahteven verz fran-

O svojih prevodih se je imela navado posvetovati s prevajalsko prijateljico Radojko Vrančič ali sinom Janom Jono Javorškom. FOTO ROMAN ŠIPIČ

coskega aleksandrinca, ohranila pa tudi v slovenskih prevodih francoskih klasicistov redko zaporedno rimo, katere dosledna raba izkazuje njeno mojstrstvo.

Nenaklonjenost prostemu verz

Gledališke in literarne prevode jezavečela objavljati v sedemdesetih; med obsežnejšimi in zahtevnejšimi so še srednjeveška besedila ep Pesem o

Rolandu, Laïs Marie de France, Vitez z levom ali Roman o Yvainu Chrétiena de Troyesa; renesančna poezija Louise Labé, romantična – pesnice Marceline Desbordes-Valmore ter Pesmi o jutrovi Victorja Hugoja, integralni prevod Baudelairevih Rož zla in cikel iz 20. stoletja Pogrebna koračnica Jeana Geneta. Od proznih del kaže posebej omeniti Opus nigrum in Anna, sœur Marguerite Yourcenar ter Heptameron Margarete

Navarske, ki ga je prevedla skupaj s prijateljico, še eno izjemno prevajalko iz francoščine, Radojko Vrančič.

Z njo, kot pozneje z mlajšim sinom Janom Jono Javorškom, je razpravljala o novih prevodih in jih pilila. Kot je leta 2005 povedala za Delo, sta besedila na glas prebirali, ona v slovenščini, Radojka Vrančič pa v francoščini: »Berem nečustveno, in kadar mi besede stečejo prehitro, me prijateljica trž ustavi, češ

tukaj si zagotovo kaj pogoljufala.« Doma pa je brala potih, tudi glasba jo je motila. »Odkar prevajam, je ne morem poslušati, saj ima določen ritem, verzi pa sledijo svojemu. Zato že dolga leta ne hodim na koncerte in nimam ta hip doma nikakršne glasbene opreme.«

»Pri prevajanju je bila Marija Javoršek perfekcionista: iz tega in iz prirojene nadarjenosti so se porajali prevodi, ki so bili tako gladki, okretni in tekoči, da so ti hočeš-nočeš padli v oči,« je poudarila Nada Grošelj. »Spomnim se, da sem šla že

Pri prevajanju je bila perfekcionista: iz tega in iz prirojene nadarjenosti so se porajali prevodi, ki so bili tako gladki, okretni in tekoči, da so ti hočeš-nočeš padli v oči.

NADA GROŠELJ

pred desetletji, men da še v gimnaziji, gledat Corneillovo Odrsko utvaro v njenem prevodu in da me je v nekem trenutku prešnila misel, kako neverjetno dober je. Razširjeno je prepričanje, da bi moral biti prevod čim bolj neopazen, toda v njenem primeru je bilo prav nasprotno: izstopil je s svojo dodelanostjo.«

Ze v zelo rosnih letih je tudi slišala, da ima Marija Javoršek formalno zahtevno poezijo raje od prostega

verz ali proze prav zato, ker je treba delovati znotraj tesnih okvirov, pri svobodnejših oblikah pa se ponuja cela množica možnih prevedkov. »Takrat se mi je z delo to nedoumljivo, domala sprevrženo, zdaj pa kot književna prevajalka bolje razumem, kaj je čutila.«

Kolegici Mimi Podkružnik je pokojna prevajalka pred skoraj dvajsetimi leti dejala, da se je včasih pri prevajanju počutila kot v kletki, dokler se ni ustavila in si rekla: »Tako naj bo, bolje ne znam. Naj svoje povedo še kritiki.« K svojim že objavljenim prevodom pa se je redko vračala, kar je pojasnila z besedami: »Ker vem, da bi lahko bilo vedno narejeno bolje ...«

V zadnjih letih se ji je delo včasih zdelo samotno, je povedal Jan Jona Javoršek. »Tako se je zgodilo, bilo je pri prevajanju Romana o vtrnici, da je naša sogovornika v avtorju Slovarja stare francoščine. Delo je tako znamenito, da je pogosto pri besedah, katerih pomen je skušala razvozlati, kot primer posameznega pomena v slovarju navedel prav verz, s katerim se je spopadala. Takrat se je smejala, da ima v predalu sodelavca, ki bere iste verz in rešuje iste uganke.«

Preden se je posvetila prevajanju francoske poezije, dramatike in proze, je študirala francoski in italijanski jezik s književnostjo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Med drugim je bila zaposlena v Narodni in univerzitetni knjižnici ter na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti; lektorirala je za več založb in sestavila nekaj slovarskih publikacij.